

PREJELI SMO

Velika ilustrirana otroška enciklopedija v 6 knjigah in zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev

I.

Nevenka
Sterlekar

Slovenski šolarji so v marcu 1987 iz osnovnih šol prinesli vabila Državne založbe Slovenije (z naročilnico in s priporočili učiteljev), da naj naročijo še druge 3 knjige Velike ilustrirane otroške enciklopedije, med temi Kdo je to...

Vseh 6 knjig, – ki v sliki in besedi predstavljajo zanimivosti in dediščino z vsega sveta, – so sestavili sodelavci francoske založbe Hachette, »jugoslovanski znanstveniki pa so jih priredili za naše razmere«, kot piše v vabilu. Namenjene so otrokom od 7–14 leta.

Ker prve 3 knjige vnuki že imajo, sem si jih, preden naročijo naslednje 3, ogledala.

Nad tretjo knjigo Kje je ... sem bila ogorčena! Za Jugoslavijo je prirejena še slabše, kot to predvidevajo zloglasna skupna jedra! (Prvi dve knjigi sta bolj naravoslovni). Slovenije v njej skoraj ni, dobro pa so zastopane vse druge republike in pokrajini, saj npr. Avala nastopa 3×. Da ne bo nesporazuma: prav je, da je vključeno pomembno iz drugih republik, ugovarjam pa temu, da skoraj ni Slovenije! Takšne knjige osnovnim šolam prodaja Državna založba Slovenije, ki naj bi bila odgovorna za nacionalni program, priredili pa so jo Slovenci sami!? Žalostno je, da se oddelki DZS izgovarjajo, češ da komercialni nima nič s programskim itd. Menim, da to ni opravičljivo, saj bi DZS morala nacionalno-programsko bdeti nad vsem, kar razširja, še posebej po šolah!

Pa k tretji knjigi. Priredili so jo: urednica Livija Kroflin, Tatjana Pretnar, Jure Gartner in Rajko Korbar. Prevedel France Šušteršič. Založilo ČGP Delo, TOZD Globus (Tomislav Pušek), Ljubljana 1986.

Slovenija je (razen 1 izjeme) predstavljena samo(!) v poglavju Naravne znamenitosti, kot da kulturnih in zgodovinskih spomenikov sploh nima, in še tu (razen 1 izjeme) Slovenija ni omenjena!

– Že v drugem poglavju, *Raziskovanja*, bi pri podzemeljskih brezni (11) in alpinizmu (14) lahko dodali znaten slovenski delež pri tem.

– V poglavju *Naravne znamenitosti* naš delež sicer ni majhen, toda vseeno pomanjkljiv in površen. Triglav je predstavljen le kot »najvišja gora Jugoslavije, ki se razprostira na skrajnem severozahodu Jugoslavije (!?)«. Ni Slovenije, nič simbola Slovenstva (nanj so se povzpeli tudi v času NOB), nič o slovenskem alpinizmu, množičnem planinstvu, nacionalnem parku. Manjka mnogo drugih slovenskih naravnih znamenitosti npr. kras (ki ni omenjen z besedo, temveč kot »luknjast ementalški sir« ob Postojnski jami. Saj leksikon ni namenjen predšolskim otrokom! V 14. letu se morajo naši otroci že dokončno poklicno opredeliti). Manjkajo Škocijanske jame, ki čakajo na vpis med svetovne znamenitosti, prva odkrita jama na svetu (?) Vilenica. Ni zanimivega presihajočega Cerkniškega jezera z Rakovim Škoc-

janom, ponikovalnice Pivke-Unca-Ljubljani, Potočke zijačke (pračlovek), presihajočega studenca Igle v Savinjski dolini, slovenske geološke poti z amoniti (spomin na morje tod pred 160 milijoni let), večstoletne tise, slapov, kanjonov (Bled, Bohinj), navsezadnje Lipice z lipicanci in še česa. Seveda bi bilo treba te in druge naravne znamenitosti strniti pod skupne naslove in jih obogatiti s kulturno-zgodovinsko dediščino, kot je v tem leksikonu navada. V leksikonu so namreč pod naravne znamenitosti uvrščeni celo: meteorološka postaja na Bjelašnici (kaj pa Kredarica?), Sutjeska, Dubrovnik, Brioni, Kaptol v Zagrebu, ki bolj sodijo pod kulturnozgodovinske naslove.

– V poglavje *Čudne živali* bi sodila naša svetovna posebnost, v Sloveniji odkrita človeška ribica.

– V poglavju *Običaji in tradicije* so poleg spominskega parka v Kragujevcu obpotniki iz Srbije, ni pa prelepih izvirnih slovenskih znamenj ali kozolcev ali lepih kužnih znamenj (npr. Maribor 1750). Je sinjska alka, ni pa edinstvenih slovenskih kurentov ali značilnega slovenskega smučarstva od Blok dalje. Je dubrovniški festival, ni pa ničesar iz vrst naših značilnih običajev (izdelkov) in tradicij.

– V poglavju *Umetnostni zakladi* je srbski rokopis Miroslavov evangelij iz 12. stol., ni pa najstarejših dokumentov iz slovenskega kulturnega prostora (s poudarkom na zakladih; bi bolj sodili v kako drugo poglavje?), zakladov prvega slovenskega pismenstva, Brižinskih spomenikov iz 10. stoletja, po zgodnejših predlogah, v lepem staroslovenskem jeziku, (poleg naših najzgodnejših dokumentov: listine kneza Koclja z dne 21. 3. 861, Čedadskega evangelistara v drugih jezikih, lepega Kodeksa iz 12. stoletja (iluminacija) in kasnejših slovenskih, Rateškega ter Stiškega rokopisa). Tudi ni spomina na slovensko srednjeveško ljudsko slovstvo, baladništvo in na 1. slovensko tiskano knjigo. (Mimogrede v premislek: Makedonci praznujejo prihod Klimenta, mi pa zgodnejšega Metodovega-Kocljevega obdobja niti ne omenjamo! Tudi islandske sage, pisane na telečje kože, so se pretežno pogubile in od Altinga ni skoraj nič ostalo, pa jih vendar pozna ves svet. Tudi po zaslugi Laxnessa, čeprav so Islandci 700 let tolkli revščino pod tujim škornjem in jih je skoraj desetkrat manj kot Slovencev).

V poglavju Umetnostni zakladi je opisan zanimiv predzgodovinski Lepenski vir, ni pa predzgodovinskega Ormoža, prvega načrtno urejenega mesta pri nas z l. 1000 pr. št. (utrjeno, tlakovano, s cestami in velikimi hišami. Tu je najdena zoomorfna plastika, enaka kot z Lepenskega vira).

Je Radovanov portal v Trogiru, Beli angel iz Mileševa (freska), cerkev sv. Spasa v Sarajevu, ni pa nobenega našega kulturnega spomenika-zaklada (npr. vaška situla, mozaik iz starokrščanske krstilnice rimske Emone, freske Hrastovlje, Crngrob, čudoviti zlati baročni altarji na Muljavi, Bledu, Sladki gori, v Polhovem Gradcu, Ljubljani, prelepi zlati kelihi iz Slovenske Bistrice in iz Ruš, portali, plastike, drugi detajli, interierji, številne slovenske cerkvice od romanike dalje, ki so skupaj z drugimi prviniami slovenske kulturne krajine skoraj izjemna krajinska značilnost. Enako tudi skoraj 1000 gradov in dvorcev na Slovenskem, samostani, posebej nekateri interieri, kasnejši umetnostni zakladi, da ne pozabimo Kopra in Pirana). Pod umetnostnimi zakladi je nekropola v Radimlju (srednjeveški nagrobni spomenik), dodati pa bi morali tudi enega ali več lepih naših: starorimsko nekropolo, vrsto grobnic iz Celeie, s spomenikom Ennijeve družine, Orfejev

spomenik ali pomnik M. Petronija iz Petovie, rimskega Emonca, prelep srednjeveški nagrobnik Friderika Ptujkega in Plečnikove Žale. Sem bi sodila tudi Plečnikova Ljubljana in Robbov vodnjak treh kranjskih rek.

– V poglavju *Veliki spomeniki* so opisani samostan Naum, puljska arena. Beograd mesto, samostan Studenica, cerkev sv. Donata v Zadru, cerkev sv. Trifuna v Kotoru, Husrefbegova džamija v Bosni, Knježji dvorec v Dubrovniku, spomenik neznanemu junaku Avala, Beograd, dvorec Traškošćan, Dioklecijanova palača, most na Drini, stari most v Mostarju, samostan Sopoća, Srbija, samostan Visoki Deča, Srbija. Iz Slovenije ni ničesar, razen Ljubljane kot »vzpentine, na kateri stoji srednjeveški grad«, čeprav je v drobnem tisku nekaj več o njej. Vendar ni nič o mestu heroju, spomeniku ilegalcu, sv. Urhu, o žici okupirane Ljubljane, grobnici herojev in drugem, kar bi sodilo pod velike spomenike.

– Pod *Znamenitimi kraji* so opisani antični Stobi, Makedonija, Trajanova tabla, Srbija, Lovčen v Črni gori z Njegoševim mavzolejem, Jasenovac, Čele kula v Srbiji, Kosovo polje v Srbiji.

V zadnji dve poglavji gotovo sodi nekaj iz slovenske arheološke dediščine, morda ljubljanski koliščarji 2000 let pr. št., ilirsko-keltska dediščina, rimska Emona, Petovia, Celeia, Nauportum, največje starokrščansko središče v Alpah in Podonavju – Ajdovski gradec pri Sevnici, najdišče na Blejskem otoku, gradišča, tabori.

Obvezno sodita sem naš knežji kamen in vojvodski prestol pri Gospe sveti (slovenski kulturni prostor). Verjetno tudi Ptujski grad in/ali drugi, z opisom »sistema« slovenskih gradov. Prav tako samostani Kostanjevica ali Pleterje, Stična, Ptuj, Žiže, Krka na Koroškem. Ali drugi sakralni oz. profani arhitekturni spomeniki (Brežice, Koper, Piran). Nato Trubarjeva Raščica s 1. slovensko tiskano knjigo (Slovenija pomaga graditi marmorni mavzolej Njegošu, ne pa svojim), ali Prešernova Vrba in spomenik z Zdravljico, spomenik Maistru, borcu za severno jugoslovansko mejo. Med velike spomenike in znamenite kraje bi lahko uvrstili poleg že omenjenih enega ali več umetniško lepih spomenikov: Prekomorskim brigadam, Ilirska Bistrica, talcem, Begunje, pa spomenik Dražgoške bitke, E. Kardelju, bolnico Franjo. Če ne prej ali kasneje, bi tu dodali evropsko znano Plečnikovo Ljubljano, še posebej mostove in Tromostovje, ali Cankarjev dom, pisateljsko Vilenico.

– V poglavju *Človeški dosežki* so opisani stolp na Avali (Avala tretjič), hidrocentrala Đerdap, prekop Donava–Tisa–Donava, most na reki Tari.

– Pod *Človeške dejavnosti* pa so uvrstili rudnik Bor, spomenik Franciji na Kalemegdanu, Beograd, Hvar (kot otok sonca), Ohrid, soline na Jadranu, srbski Počitelj (mestece s srednjeveško zasnovo iz zač. 15. stoletja), smederevsko trdnjavo, Skupščino SFRJ v Beogradu. Slovenskega tudi to pot nič.

Menim, da bi morali pod človeške dosežke, ne pa pod naravne znamenitosti uvrstiti planiške skakalnice-letalnice, ljubljanski Grubarjev prekop z osuševanjem barja, most Peračica ali podobno.

Pod človeške dejavnosti pa bi gotovo sodilo ustoličevanje koroških knezov in vojvod od 6. stol. do 1414 z opisom edinstvenih kosezov. Morda bi dodali slovensko obrambno stavbarstvo z dejavnostmi in vrsto prelepih slovenskih srednjeveških mestnih jeder od Škofje Loke, Ptuja do stare Ljubljane in Pirana (zasnovanih že od 10.–12. stoletja), z njihovimi dejav-

nostmi. Manjkati ne bi smela slovenska industrijska, obrtna in kmetijska dediščina (najbolj razvita v Jugoslaviji: fužinarstvo, kovaštvo, glažutarstvo, lesarstvo, mlini, žage, čebelarstvo, sadjarstvo, vinogradništvo, (čipke, trniči, planšarski stan na Vel. planini) do svetovno znamen. bloških in Elanovih smuč).

Opisali bi lahko Trg revolucije, kulturo v slovenski NOB, Pot spominov, Plečnikovo Univerzitetno knjižnico in Festival Križanke v Ljubljani, z dejavnostmi. Izpustiti ne bi smeli velike slovenske (množične) športne »energije«, od prvega jugosl. letalca Slovenca Rusjana do planiških letalcev, smučarjev, alpinistov, kajakašev, jamarjev, kolesarjev in drugih, ki dosegajo svetovne uspehe. Seveda bi morali pod enim naslovom strniti več zanimivosti.

Ker gre v tej otroški enciklopediji za spoznavanje sveta, naše ožje in širše domovine v Sloveniji, Jugoslaviji in svetu, ni mogoče razumeti slovenske indolentnosti in molka o sebi, ob hkratni znani agresivnejši srbski ponudbi, še posebej ob znani krilatici o nujnem medsebojnem spoznavanju. Ali pa je mogoče razumeti prav neke druge, vse pogostejše težnje? Dolga leta smo molčali o naši starejši zgodovini, zdaj se priznavamo od Trubarja dalje. Zakaj se ne bi tudi mi, tako kot drugi (jugoslovanski) narodi, predstavili s »celostno podobo«? (Srbija vlaga v to ogromne napore in sredstva. Hrvaška ima vsak dan na TV po mladinski oddaji tudi oddajo o hrvaški zgodovini. Marsikaj je slišati v tedenskih radijskih in TV oddajah, slovenskega najmanj). Tudi naših evropskih in svetovnih znamenitosti (Škocjan, Cerkniško jezero, Vilenica) ter kulturnih dosežkov (Gallus, Prešeren, Plečnik, 40 rektorjev na Dunaju, kultura NOB, smučarstvo), kaj šele drugega lepega, vrednega na enem mestu ne predstavimo (mladini) Jugoslaviji in svetu (pod SR Slovenija, SFRJ). Nimamo najboljšežnejših spomenikov, imamo jih pa mnogo in nemalo izvirnega!

V tej otroški enciklopediji predstavljamo nadarjenim slovenskim in jugoslovanskim otrokom celo manj Slovenije, kot to predlagajo »skupna jedra«! Lahko si mislimo, kakšna bo knjiga Kdo je to...! (Izgovor uredništva, da bi kasneje dodali kaj več slovenskega, ni sprejemljiv. Uredništvo ni opravičilo zaupanja!)

Predlagam, da skupina najbolj ozaveščenih slovenskih strokovnjakov, znanstvenikov z vseh področij, pod pokroviteljstvom SAZU pripravi razširjeno izdajo ali dodatek k enciklopediji v slovenščini, srbohrvaščini in tujih jezikih. (Nakazanih je le nekaj, verjetno ne najboljšežnejših predlogov za 3. knjigo).

Sicer pa tudi z nekaterimi drugimi slovenskimi prispevki nismo preveč zadovoljni, npr. premalo je o nas v Svetovni zgodovini. Cank. založba, Lj., 1976, saj je v nemških virih več.

Brane Lamut pa v katalogu Zakladi, pričevanja Ptuja in Ormoža, v poglavju Zgodnji srednji vek (568 – zač. 12. stol.) naravnost žaljivo opravi s Slovenci, saj ne omeni niti (Staro) Slovencev niti Velike Karantanije in tega, da so bile Karantanija, Samova država in Kocljeva država slovenske države tega območja in časa. Piše samo, da so bili »Slovani« prej in pozneje pod Avari in nato pod Salzburžani. Ves katalog, razen besedila Kristine S. Purg, je preveč prežet z nemškim lastništvom na Slovenskem, pa smo vendar mi za te zaklade dajali in jih soustvarjali!

II.

Na koncu še beseda o ponatisu *Zbranih del slovenskih pesnikov in pisateljev*. Medtem ko vsak drugi dan kak družinski član prejme prospekt Mladinske knjige za knjigo Ljubezen in spolnost (tudi 4-letni otrok), za Walta Disneya in druge, (menimo, da bi 1 prospekt na 1 družinski naslov zadoščal) in je torej ponudba Mladinske knjige nadvse komercialna, pa je ponudba nacionalnega programa Državne založbe Slovenije prav nasprotno skromna! Medtem ko je torej – kot je prav – Mladinska knjiga vsiljiva, smo pri Državni založbi vsiljivi mi, kupci, založba pa nas na vse načine »odganja«. Našim otrokom in vnukom želimo (kot dediščino) naročiti več izvodov zbirke Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev, pa po dvomesečnem trudu še danes nimamo pravega prospekta ali kakega zagotovila, da se bodo potrudili izdati 150 knjig vsaj v 10 do 15 letih.

Kako naj nas Jugoslavija in svet spozna ter spoštuje, če se ne predstavimo kot kulturni narod, kar smo!? (Po tej enciklopediji, /ki sicer tudi ni najbolj kvalitetna/, smo najmanj kulturni v SFRJ). *Želimo, da bi se vsi vplivni »dejavniki« v Sloveniji (tudi SAZU) zavzeli za primerno oblikovanje obveznih in neobveznih šolskih učbenikov, oddaj in programov, da bi preprečili podobne spodrsrljaje, kot je enciklopedija.* Da nam v prihodnje ne bodo v imenu napačnega »prežemanja (?) jugoslovanskih kultur« in v imenu koncepta »Zajedničke stručne knjige« (ki terja 70% usklajenost učnih vsebin v SFRJ in za katerega slovenski RKVI meni, da je z normativnega, vsebinskouredniškega in ekonomskega vidika dobra podlaga?) skozi prste uhajale neprimerne knjige in oddaje. Prav naš otroški leksikon je pokazal, kaj lahko pričakujemo, če ne bi skrbno sodelovali.

Priložnost za razširjanje slovenske kulture pa so tudi prihodnje Plečnikove razstave v Evropi, svetovni kongres v Ljubljani in drugo. Za ta namen in za prevode ter razširjanje del slovenskih pesnikov in pisateljev bi se mogoče kazalo opreti tudi na kako obliko (Trubarjevega ali drugačnega) javnega samoprispevka (?)

Želimo, da se zavzamete tudi za načrtno in permanentno razširjanje »celostne podobe« Slovenije in vednosti o slovenski kulturi v Jugoslaviji, slovenskem kulturnem prostoru in svetu!

Glosa

»Slep je, kdor se s petjem ukvarja,
Kranjec moj mu osle kaže;
pevcu vedno sreča laže,
on živi, umrje brez d'narja.«

(F. Prešeren: Glosa, 1834)

Minilo je 153 let, odkar je »oče naroda« napisal gornje verze in v teh stotriinpetdesetih letih jih je najbrž slovenski pesnik, pisatelj, slikar, skladatelj ali igralec stoinstotisočkrat ponovil; največkrat plašno in natihome, včasih pa tudi na ves glas. Med NOB so slovenski partizani imenovali svoje